

SÜÜDISTUSKOKKUVÕTE

KRIMINAALASJAS:

MERE (Martson), Ain-Ervin Johani p.,
GERRETS, Ralf Helmari p. ja
VIIK, Jaan Jaani p.

*süüdistuses kuritegudes, mis on ette
nähtud NSV Liidu 1958. a. 25. detsembri
seaduse «Kriminaalvastutuse kohta
riiklike kuritegude eest» §-s 1*

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

TALLINN 1961

A-23626

SÜÜDISTUSKOKKUVÕTE

KRIMINAALASJAS:

M E R E (Martson), Ain-Ervin Johani p.,
G E R R E T S, Ralf Helmari p. ja
V I I K, Jaan Jaani p.

süüdistuses kuritegudes, mis on ette nähtud
NSV Liidu 1958. a. 25. detsembri seaduse
«Kriminaalvastutuse kohta riiklike kuritegude
eest» §-s 1

65613

ARHIIVKOGU

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1961

«KINNITAN»

Eesti NSV prokurör,
II klassi riigiõigusnõunik

V. RAUDSALU

6. veebruaril 1961. a.

SÜÜDISTUSKOKKUVÕTE

KRIMINAALASJAS:

M E R E (Martson), Ain-Ervin Johani p.,
G E R R E T S, Ralf Helmari p. ja
V I I K, Jaan Jaani p.

süüdistuses kuritegudes, mis on ette nähtud
NSV Liidu 1958. a. 25. detsembri seaduse
«Kriminaalvastutuse kohta riiklike kuritegude
eest» §-s 1.

Olles reetlikult kallale tunginud Nõukogude Liidule ja okupeerinud Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi territooriumi, seadsid saksa fašistlikud anastajad endale eesmärgiks nagu kogu okupeeritud Nõukogudemaa territooriumilgi likvideerida Nõukogude Eesti riiklik iseseisvus ja muuta Nõukogude Eesti Saksamaa asumaaks, hävitada rahvuslik kultuur, purustada ning paljaks riisuda tööstus ja põllumajandus, võtta elanikkonnalt ära poliitilised ja majanduslikud õigused ning hävitada massiliselt Nõukogude inimesi.

Balti Sõjaväeringkonna Sõjatribunali poolt 1946. a. 3. veebruaril süüdimõistetud SS ja politsei kõrgem juhataja Baltikumis Saksa kindral Eckeln tunnistas avalikul kohtuistungil Riias hitlerlaste eesmärkidest Baltimaades:

«Himmler andis mulle üldjoontes edasi oma arvamuse ja maailmavaate, mis oli umbes järgmine: Ostland, s. t. Leedu, Läti ja Eesti, on muistsest ajast sakslaste asustamise alaks. Seda sakslaste asustamise poliitikat tuleb teostada ka tulevikus selliselt, et sakslastel oleks võimalik nendele aladele elama asuda.

Himmler ütles, et ainult tühine osa lätlastest, leedulastest ja eestlastest on väärilised saama sakslasteks ja Saksa kodanikeks.

Baltimaade elanikkonna tahtis ta järgnevate aastate jooksul välja saata ja nende asemele asustada sakslased. See osa elanikkonnast, mis Himmleri arvates oli sobiv ja võimalik ära kasutada, tuli assimileerida, saksastada. See oli mitte ainult Himmleri, vaid samuti ka Rosenbergi, Lohse ja eriti Hitleri poliitika.»

Nende kuritegelike plaanide elluviimiseks kehtestasid saksa fašistlikud anastajad ja nende kaasosalised eesti natsionalistid kohe pärast Nõukogude Eesti okupeerimist seal «uue korra» ja asusid antifašistide ning mitte milleski süüdi olevate teiste Nõukogude kodanike plaanipärasele massilisele hävitamisele.

Okupeeritud Eesti NSV territooriumil oli kehtestatud täielik omavoli, rahuliku elanikkonna kallal möllas terror. Eesti rahvalt olid ära võetud kõik poliitilised ja majanduslikud õigused, oli kehtestatud ihunuhtlus.

Kogu Eesti NSV territoorium kattus koonduslaagrite, vanglate ja teiste gestaapo piinakambrite tiheda võrguga. kuhu oli paigutatud kümneid tuhandeid Nõukogude kodanikke. Vangidelt neis laagrites võeti ära nimed ja asendati numbritega, neile said osaks kõikvõimalikud teotamised, neid kasutati füüsilistel töödel 16—18 tundi ööpäevas. Väiksemagi sõnakuulmatuse eest lasti neid koha peal maha.

Oma kuritegeliku poliitika teostamiseks moodustasid saksa fašistlikud okupandid rahvast irdunud eesti natsionalistidest ja moraalselt laostunud inimestest politsei ja sõjaväelise fašistliku natsionalistliku organisatsiooni Omakaitse.

Rahuliku elanikkonna kallal teostatava karistustegevuse juhtimise panid hitlerlased niinimetatud Eesti Omavalitsusele, kelle eesotsas asus eesti rahva reetur Mäe, Siseasjade Direktooriumi juures asuvale politseile ja Omakaitse Peavalitsuse poliitilisele politseile.

Saksa fašistlike anastajate ja nende kaasosaliste metsikuste kindlakstegemiseks moodustatud Erakorralise Riikliku Komisjoni poolt läbi viidud uurimisega ning samuti käesoleva asja uurimise käigus tehti kindlaks, et ajutiselt okupeeritud Nõukogude Eesti territooriumil hukkasid saksa

fašistlikud anastajad ja nende kaasosalised ligikaudu 125 000 rahulikku elanikku ja Nõukogude sõjavangi. Inimeste massiliste hävitamiste kohtadeks olid koonduslaagrid Tartus, Kloogal ja Jägalas ning Tallinna Keskvangla ja teised kohad.

1960. a. juunis-novembris võeti Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuva Riikliku Julgeoleku Komitee poolt mitte milleski süüdi olevate kodanike tapmise organiseerimise ja nendest osavõtmise eest tagaselja kriminaalvastutusele endine Eesti Julgeolekupolitsei ja SD ülem Mere, selle politsei IV-B osakonna ülem Viks, Paide linna politseikomissar Eelnurme, Jägala natsistliku koonduslaagri komandant Laak, samuti areteeriti ja võeti kriminaalvastutusele Jägala koonduslaagri komandandi endine abi Gerrets ja selle laagri valvur Viik.

Käesolevas kriminaalasjas toimunud uurimisega on kindlaks tehtud, et Saksa fašistliku okupatsiooni perioodil toime pandud koletislike roimade üheks peamiseks süüdlaseks ja organiseerijaks oli endine Eesti Julgeolekupolitsei ja SD ülem Ain-Ervin Johani p. Mere, kes juhtis kõigi Eesti poliitseiorganite tegevust mitte milleski süüdi olevate Nõukogude kodanike ja natside poolt areteeritud ning Eestisse toimetatud Tšehhoslovakkia ja teiste riikide kodanike massilisel hävitamisel.

Süüalune Mere, teenides Nõukogude armees 180. laskurdiviisi staabi operatiivjaoskonna ülema abina, reetis oma Nõukogude-vastaste ja natsionalistlike vaadete mõjul kodumaa ja läks 28. juulil 1941. a. lahingutegevuse ajal Porhovi linna rajoonis üle Saksa fašistlike vägede poolele, võttes seejuures kaasa staabi operatiivdokumendid.

Reetnud kodumaa, astus Mere 1941. a. augustis vabatahtlikult sõjaväelisse fašistlikku natsionalistlikku organisatsiooni Omakaitse, kus teenis kuni 1941. a. detsembrini politsei ja Omakaitse Peavalitsuses juhtivatel kohtadel.

(IV köide, lk. 29, 33, 36, 38, 39, 42, 50, 59.)

8. detsembril 1941. a. määrati Mere niinimetatud Eesti Omavalitsuse juhi reetur Mäe käskkirjaga okupeeritud Eesti Poliitilise politsei ülema ametikohale.

1942. a. mais reorganiseeriti Eesti Poliitiline politsei ning lülitati Saksa Julgeolekupolitsei ja SD koosseisu, milles oli moodustatud kaks sektorit — Saksa (sektor A) ja Eesti (sektor B).

Asjamoodustatud Eesti Julgeolekupolitsei sektori B ja SD juhatajaks määrati süüalune Mere, kusjuures ta jäi Sonderkommando 1-A komandöri obersturmbannführer Sandbergeri alluvusse.

Süüalune Mere sai oma käsutusse suurearvulise ja laialdaselt hargnenud politseiaparaadi ja tema funktsioonid olid nüüd tunduvalt laiemad kui poliitilise politsei juhtimise perioodil.

Mere kui Eesti Julgeolekupolitsei ja SD juhataja alluvuses olid Eesti territooriumil moodustatud koonduslaagrid, poliitiline politsei, kriminaalpolitsei, piirivalvepolitsei, politseikool ja paljud gestaapo informatsiooni-allüksused, mis haarasid kõiki ametiasutusi ja tööstuse ning põllumajanduse harusid fašistide poolt okupeeritud Eestis. Üksnes seisuga 1. juuli 1942. a. olid tema alluvuses Tallinna, Tartu, Avasaare, Järvakandi, Vaste, Rakvere, Murru ja Narva koonduslaager ning Tallinna, Tartu, Võru, Harku, Pärnu, Petseri, Haapsalu, Valga ja Kuressaare vangla.

(IV köide, lk. 36, 47—50, 59—63, 115—117, 231—233;
V köide, lk. 106, 122—125, 185, 186, 206, 207;
VII köide, lk. 25—34.)

Üheks suuremaks koonduslaagriks oli laager Tartu linnas. Selles laagris kinnipeetavate Nõukogude kodanike süstemaatilisi massilisi mahalaskmisi teostati tankitõrjekraavis, mis asus 4 km kaugusel Tartu linnast. Seejuures ei tundnud timukad halastust ei naiste, laste ega vanade suhtes.

Tunnistajana ülekuulatud E. J. Suits, kes okupatsiooni ajal elas tankitõrjekraavi lähedal, tunnistas:

«... Esimestest päevadest peale pärast Tartu linna okupeerimist saksa fašistide poolt, 1941. a. juulist kuni 1942. a. kevadeni, teostati selles tankitõrjekraavis iga päev Nõukogude kodanike massilisi mahalaskmisi.

... Mahalaskmisele toodi mehed ja naised koos. Areteeritud asetati põlvili kraavi äärelle, näoga kraavi poole. Ohvitser luges eesti keeles neile ette otsuse ning peale otsuse ettelugemist kostis käsklus «Tuld!», ja timukad kogupaukudega vintpüssidest teostasid mahalaskmist. Hiljem kostsid üksikud lasud.

...Mõnel päeval toodi sinna areteeritud kuni

seitsmel korral ning mahalaskmised toimusid kogu päev ja öhtu.»

(XVII köide, lk. 103.)

Tunnistaja L. H. Frei tunnistas:

«Igal vahialusel seoti käed selja taha, seejärel seoti veel mitu inimest omavahel kokku ja alles pärast seda topiti nad jõuga autobussi, kus sunniti istuma üksteise peale. Mahalaskmisele viidi mehed ja naised koos, mõnikord oli nendega ka kuni aastasi lapsi. Mäletan, kuidas üks juudi rahvusest naisterahvas pandi bussi koos rinnalapsega. Mahalaskmisi teostati iga päev, mõnikord aga viidi areteeritud mahalaskmisele päeva jooksul autobussiga kuni kolm korda.»

(XVII köide, lk. 143.)

Saksa fašistlike anastajate ja nende kaasosaliste metsikuste kindlakstegemiseks moodustatud Erakorralise Riikliku Komisjoni poolt toimetatud uurimisega ning samuti käesolevas asjas teostatud eeluurimisega tehti kindlaks, et Tartu koonduslaagris hukati üle 12 000 mitte milleski süüdi oleva Nõukogude kodaniku.

(VII köide, lk. 57—58.)

Tuhanded Eesti politsei poolt areteeritud kodanikud paigutati Tallinna vanglasse, mida alates 1942. a. 1. juulist hakati nimetama Tallinna kasvatustöölaagriks nr. 1.

Sellel laagril oli suurearvulisi ajutisi filiaale fašistide poolt okupeeritud Eesti mitmesugustes asustatud punktides.

Arhiividokumentide alusel on kindlaks tehtud, et Tallinna laagris peeti kinni sadasid Nõukogude kodanikke, kelle suhtes isegi julgeolekupolitsei ja SD tunnistuse järgi ei olnud mingisuguseid andmeid nende süü kohta.

Tunnistajate rohkearvuliste ütluste ja käesolevale asjale asitõenditena lisatud politsei arhiividokumentidega on kindlaks tehtud, et Tallinna vangilaagris teostati 1941.—1944. a. jooksul seal kinnipeetavate mitte milleski süüdi olevate Nõukogude kodanike ja sõjavangide massilisi mahalaskmisi.

(IV köide, lk. 61—65;

V köide, lk. 78—85, 205;

VI köide, lk. 12—70.)

Tallinna vangla ülema tollaegne asetäitja Julius Mikkelsoo andis selle kohta järgmise seletuse:

«Vanglas peeti kinni kuni 6000 inimest, kuid see arv alaliselt kõikus, sest vanglasse paigutati järjest uusi ja uusi Nõukogude inimesi, kusjuures osa vange, kelle saatus oli otsustatud, kasutati vangla juures töödel, osa aga, nagu see meil vangivalvuritel oli kombeks öelda, kirjutati maha igaveseks. Kirjutati maha, sest nad kuulusid mahalaskmisele...

... Iga päev saabus meile vanglasse 100—150 uut vangi ja umbes sama palju veeti mahalaskmisele.»

(IV köide, lk. 79—81.)

Uurimise käigus ülekuulatud Tallinna vangla endine vangivalvur H. K. Jehe tunnistas:

«... Mahalaskmisele viidi tavaliselt öösiti.

... Mulle meenub mitu juhtumit, kus ma valvetoa aknast jälgisin, kuidas veeti ära areteeritud. Ma nägin vangide gruppe, keda aeti autole. Seejuures valvurid erikomando koosseisust peksid vange püssipäradega ja mingisuguste pikkade kantsikutaoliste rihmadega.

... Korraga saadeti ära 3—4 autot. Igale autole paigutati 50—60 vangi.

... Surmaotsuseid viidi täide ka vahetult vanglas. Selleks oli seal eriline kong.»

(IV köide, lk. 103—104.)

Vanglates ja koonduslaagrites kinnipeetavaid tuhandeid Nõukogude kodanikke hoiti väljakannatamatult rasketes tingimustes, paljud surid nälga, haiguste, piinamiste, mõnitamise ja kurnava töö tagajärjel.

(V köide, lk. 205, 206, 225, 244.)

Fašistliku koonduslaagri endine vang P. P. Oisaar tunnistas:

«1942. a. peeti Tallinna vanglas kinni umbes 4000—5000 inimest, kuid kogu aeg toodi juurde uusi vange. Vangla oli inimestest täis kiilutud. 15 m² suuruses kambri oli enam kui 40 vangi. 32 m² suuruses kambri oli 80—90 vangi. Magada tuli järjekorras või istu-

des. Inimesed haigestusid. Aknast oli näha, kuidas veeti ära surijaid.

Õositi kutsusid vangivalvurid nimekirjade järgi vange mahalaskmisele. Pärast minu areteerimist toimus see poole aasta jooksul iga öö...»

(V köide, lk. 36.)

Tallinna laagrite kohta säilinud aruandedokumendid tunnistavad seda, et seal 1942. a. veebruaris suri mitmesugustel põhjustel 193 vangi.

(IV köide, lk. 64.)

Rakendades rahulike nõukogude elanike kallal massilisi repressioone, püüdis politsei elanikkonna eest varjata teostatavat omavoli. Nendel eesmärkidel saatis Mere 1942. a. 20. märtsil kõigi prefektuuride poliitilise politsei juhtidele laiali direktiivi nr. 880, milles kirjutas:

«...Kõikide koonduslaagrite surnute laipadega tuleb toimida samuti nagu hukatutega, s. t. nende väljaandmine sugulastele on kategooriliselt keelatud.

A. Mere,
poliitilise politsei juhataja.»

(VII köide, lk. 35, 39, 40.)

Oma direktiivis nr. 592/42 1942. a. andis Mere järgmised juhendid:

«...Palun kõikide prefektuuride poliitilise politsei juhatajaid teatada vastavatesse perekonnaseisuametitesse hukatute nimed ja surmaotsuste täideviimiste kuupäevad...»

Perekonnaseisumeteid tuleb rangelt hoiatada nende nimekirjade salajases hoidmise vajadusest.

A. Mere,
poliitilise politsei juhataja.»

(VII köide, lk. 35, 36, 49.)

Eesti politsei praktiseeris laialdaselt ka laste paigutamist koonduslaagritesse.

Arhiividokumentidest nähtub, et näiteks 1. jaanuarist kuni 31. detsembrini 1943 peeti Tallinna laagris kinni 117 mõne nädala kuni 15 aasta vanust last.

(IV köide, lk. 64.)

Ajal, mil süüalune Mere oli poliitilise politsei, samuti Eesti Julgeolekupolitsei ja SD ülemaks, anti välja mitmesuguseid direktiive ja instruksioone politseiorganite karistustegevuse aktiviseerimise ja areteeritute režiimi kohta kinnipidamiskohtades.

(VII köide, lk. 37—51.)

Mere poolt juhitud politseiorganites lakkas ennenägematu omavoli ja terror kohaliku elanikkonna kallal. Oma kuritahtlikus tegevuses juhendus Mere Sonderkommando 1-A komandöri obersturmbannführer Sandbergeri juhtnöördest, kes oma direktiivides muu hulgas märkis: «... parem areteerida 10 süütut kui lahti lasta üks süüdlane».

On kindlaks tehtud, et see seisukoht ühtis täiel määral Mere vaadetega.

Tallinna-Harju prefektuuri poliitilise politsei tegevust kirjeldavas aruandes, mille originaal avastati käesoleva asja uurimise käigus, märgitakse, et ainult selle prefektuuri tegevuspiirkonnas oli seisuga 21. mai 1943. a. areteeritud 5810 inimest, kellest oli maha lastud 2134 inimest.

(IV köide, lk. 61, 62;

VII köide, lk. 7, 9, 11.)

Paljude tunnistajate ütlustega on kindlaks tehtud, et Mere vahetul osavõtul peksid ja piinasid Eesti Julgeolekupolitsei ja SD töötajad areteeritud Nõukogude kodanikke ülekuulamistel politseis.

Nõukogude kodanikke lasti massiliselt maha ka ilma uurimise ja kohtuta. Mere osavõtul moodustasid okupandid Tallinnas ja kõikides maakondade keskustes politseitöötajatest koosnevad nõndanimetatud «karistuste projekteerimise komisjonid», kes teostasid mittekohtulikku arveteõiendamist, tehes tuhandete antifašistide ja teiste mitte milleski süüdi olevate kodanike suhtes surmaotsuseid. Need otsused viidi täide ööpäeva jooksul.

(IV köide, lk. 60, 232;

V köide, lk. 145, 162, 163.)

Nii mõisteti Tallinna-Harju prefektuuri juures asuva «karistuste projekteerimise komisjoni» otsusega ilma mingisuguse aluseta mahalaskmisele töölised S. F. Ojarand, V. A. Raie, F. A. Koser, A. E. Ojasmaa, H. A. Ülenõmm,

A. H. Roller, F. I. Kluust, E. H. Lõbin, K. P. Kaugia, L. K. Malmre, kirjanik J. J. Ruven, sõjavangide laagritest põgenenud V. I. Petrov, H. I. Kolossov, I. M. Rjadnev, I. V. Sahharov, I. A. Smantalin ja paljud teised.

(VIII köide, lk. 1—118;
IX köide, lk. 1—116.)

Eesti Julgeolekupolitsei ja SD poolt koostati nimekirjad ja esildised Saksa Julgeolekupolitseile ja SD-le surmanuhtluse kohaldamise kohta areteeritud Nõukogude kodanike suhtes.

Nii esitas Merele alluv julgeolekupolitsei ja SD IV-B osakonna ülem Ervin Viks 30. oktoobril 1942. a. kinnitamiseks nimekirja 243 mustlasrahvusest Eesti NSV kodaniku kohta, kes kõik tema osavõtul samal päeval maha lasti. Selle nimekirja järgi mahalastute hulgas oli 154 naist lastega.

(IV köide, lk. 61;
V köide, lk. 146;
VI köide, lk. 42—54.)

Uurimisega on kindlaks tehtud, et Viks, olles 1941. a. juulis Tartu koonduslaagri eriosakonna ülema asetäitjaks, organiseeris ja võttis isiklikult osa selles laagris kinnipeetavate Nõukogude kodanike massilistest mahalaskmistest.

1941. a. lõpul sai Viks ametikõrgenduse ja määrati Tallinna-Harju prefektuuri poliitilise politsei ülemaks, kus ta süüaluse Mere juhtimisel organiseeris nõukogude inimeste massilisi mahalaskmisi. Tallinna-Harju prefektuuri poliitilise politsei algdokumentidest, mis on säilinud mittetäielikult, nähtub, et seisuga 19. veebruar 1942 oli maha lastud 1499 inimest.

Ülesnäidatud hoolsuse eest arveteõiendamisel nõukogude inimeste kallal määrati Viks 1942. a. Eesti Julgeolekupolitsei ja SD IV-B osakonna ülemaks, kus ta veelgi rohkem aktiveeris oma karistustegevust.

(IV köide, lk. 61;
VII köide, lk. 12—20.)

Mere poolt juhitud poliitiline politsei ning seejärel Eesti Julgeolekupolitsei ja SD tõmbasid kõikides Eesti maakondades karistustegevusele ja massilistele mahalaskmistele laialdaselt kaasa sõjaväelise fašistliku organisatsiooni Omakaitse liikmeid.

Nii olid 1941. a. juulis endises Lääne maakonnas Nõukogude kodanike massiliste mahalaskmiste aktiivseteks organiseerijateks ja nendest osavõtjateks Omakaitse maakonnaorganisatsiooni ülem Ago Talvar ja tema staabi operatiivosakonna ülem Aleksander Laak.

Uurimise käigus on kindlaks tehtud, et Nõukogude kodanike mahalaskmistele tõmmati kaasa kõigi maakondade sõjaväelise fašistliku natsionalistliku organisatsiooni Omakaitse allüksusi.

(II köide, lk. 69, 70;
IV köide, lk. 59, 195;
V köide, lk. 271.)

Nii mõistis Paide politseijaoskonna politseikomissar Vello Eelnurme, kes oli poliitvangide asjade arutamise komisjoni liikmeks, 1941. a. detsembris mahalaskmisele 15 Paide linna elanikku. Need vangid lasti maha Omakaitse liikmete poolt Eelnurme isiklikul osavõtul.

Arhiividokumentidest nähtub, et selle mahalaskmise ajal õnnestus haavatud poliitvangil Villem Pivkanil põgeneda. Seoses sellega saatis Mere endisele Järva maakonna poliitilise politsei prefektuuri ülemale järgmise korralduse:

«... Palun Villem Pivkani surmaotsuse täideviimisel tema ellujäämise ja ärapõgenemise võimaluse asjas toimetada põhjalik juurdlus kõigi asjaolude ja süüdlaste selgitamiseks.

Juurdluse tulemustest minule ette kanda.

A. Mere.»

(VII köide, lk. 60, 65.)

Oma seletuses selle fakti kohta, millest ärakiri on liidetud asja juurde, kandis politseikomissar Eelnurme Merele ette:

«Kuna Paide on väga väikene linn ja kõik inimesed peaaegu üksteist tunnevad, tahtsin vältida asjaolu, et tsiviilelanikkond saaks teada surmaotsuste täitmisest, sellepärast palusin Omakaitset saata abiks eriti usaldusväärseid mehi. 7 surmamõistetut lasksin varem tuua vangimajast üle politseiarestimajja. Kella 23.00 paiku sai vangimajast võetud 6 meesvahialust. Saatjateks olid neli Omakaitse meest, kolm politseinikku ja kaks vangivalvurit, neist üks hobusega. Vahialused sai kolmekaupa käeraudadega kokku pandud. Nende

hulgas oli ka Villem Pivkan. Tee peal sai juurde toodud veel politseijaoskonnast kaks naist, kes olid ka surma mõistetud. Enne otsuse täideviimisele asumist asetasin mahalastavad augu juurde ritta, seljaga meeskonna poole. Varem oli kokku lepitud, et iga mees tulistab ühte mahalastavat. Märguandmiseks tulistasin mina esimesena. Laskmine sündis ühe kuni kolme meetri kauguselt. Peale kogupauku kukkusid kõik maha.

Mina tulistasin veel igaühte, lastes igale mahalastule veel ühe kuni kolm kuuli püstolist pähe umbes 50 cm kauguselt. Kes peale kogupauku elumärke avaldasid, neid tulistati ka meeskonna poolt püssidega...

Peale seda läksime politseiarestimajja ja toime sealt ära ülejäänud surmamõistetud... Nende otsus sai täide viidud samal viisil nagu eelmistel...

...Otsuste täitmise juures arsti ei viibinud, kuna seda pole kunagi nõutud ja pole ka kunagi viperusi surmaotsuste täitmisel juhtunud...»

(VII köide, lk. 60, 61, 66, 67.)

Hiljem areteeriti Pivkan teistkordselt ja lasti teises kohas maha.

(VII köide, lk. 68—85.)

Uurimise käigus teostati nende Nõukogude kodanike mahalaskmiste kohas Paide linna lähedal ekshumatsioon, kus leiti 14 laiba jäänused. Nende mahalastute hulgas olid Elmar Aljas, Sofia Tõnts, Akulina Danner, Ernst Rannamees ja teised Paide rajooni elanikud. Kohtumeditiinilise uurimisega tehti kindlaks, et nende isikute surm saabus tulirelvast tekitatud vigastuste tagajärjel. Ekshumatsioonil ja laipade jäänuste uurimisel avastati ka lahingukuule.

(VII köide, lk. 86—124.)

Mere ja tema poolt juhitud Eesti Julgeolekupolitsei ja SD, tuginedes fašistlikule rassiteooriale, mille kohaselt niinimetatud kõrgemad rassid on kutsutud valitsema alamaid rasse, ning lähtudes Himmleri ja teiste natsistide sellekohastest juhenditest, panid toime kuritegusid inimkonna vastu, hukates juudi ja mustlasrahvusest isikuid rassilise kuuluvuse tunnuste alusel.

Arhiividokumentidega ning eeluurimisel ülekuulatud endiste Eesti Julgeolekupolitsei ja SD töötajate tunnistustega on kindlaks tehtud, et juutide ja mustlaste massilised areteerimised toimusid Mere otsesel korraldusel ja juhtimisel.

(IV köide, lk. 217;
V köide, lk. 11—12, 64—65, 68, 206—207, 224, 244, 253—254;
VI köide, lk. 12—23, 42—54;
VII köide, lk. 21—24, 54—57;
X köide, lk. 17;
XIII köide, lk. 1—291.)

Endine Eesti Julgeolekupolitsei ja SD referent R. H. Sammalkivi tunnistas ülekuulatuna 30. oktoobril 1960. a.:

«... Juutide ja mustlaste massilised areteerimised ja hävitamised toimusid Eesti Julgeolekupolitsei ülema major Mere korraldusel.»

(IV köide, lk. 217.)

Käesolevale asjale juurdelisatud Tallinna-Harju prefektuuri poliitilise politsei tegevuse aruandest nähtub, et 1942. a. alguseks oli selle prefektuuri poolt maha lastud 618 juuti.

(VI köide, lk. 23.)

Julgeolekupolitsei ja SD aruandes seisuga 31. jaanuar 1942. a. juutide hävitamise kohta Eestis märgitakse küüniliselt:

«... Juutide hukkamist, kuivõrd viimaseid polnud vajalik töödele, hakati järk-järgult teostama julgeolekupolitsei ja SD jõududega. Seisuga tänaseks päevaks Eestis juute enam ei ole...»

(IV köide, lk. 34.)

Eesti Julgeolekupolitseis, SD-s ja Meres nägid hitlerlased oma aktiivseid kaasosalisi inimesevihkajaliku rassiteooria elluviimisel ning usaldasid neile mitte ainult okupeeritud Eesti territooriumil elavate juudi rahvusest isikute massilise hävitamise, vaid samuti ka Tšehhoslovakiast, Saksamaalt, Poolast ja teistest Teise maailmasõja käigus Saksa fašistlike vägede poolt orjastatud Euroopa

riikidest kohaletoimetatud juudi rahvusest inimeste hävitamise.

- (I köide, lk. 134;
- II köide, lk. 132, 143, 278, 285—287;
- III köide, lk. 239, 298—299;
- V köide, lk. 161, 162, 164, 268, 276;
- VI köide, lk. 71—81;
- VII köide, lk. 54;
- XII köide, lk. 9—302;
- XIII köide, lk. 1—291;
- XIV köide, lk. 1—324.)

1942. a. augustis-septembris moodustati Mere vahetul osavõtul Jägalas, 30 km kaugusel Tallinnast, Tšehhoslovakkia, Saksamaa ja Poola kodanike massiliseks hävitamiseks surmalaager, mida ametlikes dokumentides nimetati Jägala kasvatustöölaagriks.

- (II köide, lk. 142—143;
- III köide, lk. 298—299;
- XII köide, lk. 9—302;
- XIII köide, lk. 1—291.)

Jägala laagri komandandiks määras Mere Lääne maakonna sõjaväelise fašistliku organisatsiooni Omakaitse staabi operatiivosakonna ülema Aleksander Laagi ning tema abiks selle organisatsiooni staabi sekretäri Ralf Gerretsi ja vormistas nende üleviimise Omakaitsest Eesti Julgeolekupolitseisse ja SD-sse.

1942. a. augustis kasutati Laagi ja Gerretsi juhtimisel Jägala laagris barakkide ehitamisel, samuti teistel töödel poliitilise politsei poolt areteeritud Nõukogude kodanikke ja sõjavange. Neid töid tehti Mere isikliku kontrolli all, kes selleks spetsiaalselt käis kohapeal Jägala laagri ehitustööde käiku kontrollimas.

- (I köide, lk. 52, 78—79, 82;
- II köide, lk. 171;
- X köide, lk. 20.)

Laagri ehitamisel kasutatavate vangide üle irvitati, neid peksti ja piinati.

Saksa okupatsiooni aegne poliitvang J. J. Atka, keda 1942. a. augustis peeti kinni Jägala laagris, andis ülekuulamisel järgmise tunnistuse:

«Äravaevatud ja ärapiinatud vange peksti julmalt nii kaua, kuni inimene kattus üleni verega. Ka mina sain mõned löögid kepiga vastu pead. Meid alati kii-

rustati. Fašistidel oli vaja Jägala laager lühikese ajaga valmis ehitada. Valvur Põld peksis nuudiga ühe haige vang, kel oli kõrge palavik, minu silma all veriseks. Lõi vastu paljast keha. Seejärel pandi see vang raudu ja seoti niiviisi puu külge, et käed olid peast kõrgemal. See haige ja üleni verine inimene rippus seal keskpäevast kuni õhtuni.»

(X köide, lk. 18.)

Käesoleva asja juurde lisatud arhiividokumendid, samuti paljud tunnistajad kinnitavad, et Jägala laagri isikulise koosseisu otseseks ülemuseks oli Mere.

Näiteks 1942. a. 13. oktoobri käskkirjas nr. 121 kirjutas Mere Jägala laagri kohta, et laagri vanem Põld väärrib ühe vang, põgenemise eest ranget karistust. Kuid võttes arvesse laagri administratsiooni poolt Põllu tegevuse kohta antud kiitvat hinnangut, piirdus Mere Põllu suhtes 8-ööpäevase arestiga.

(I köide, lk. 179—180;
II köide, lk. 47—51, 139;
III köide, lk. 298—299, 335;
IV köide, lk. 37, 65;
VI köide, lk. 82—100.)

Olles muutunud professionaalseteks mõrvariteks, võtsid Jägala laagri ülem Laak ja tema abi Gerrets 1942.—1943. aasta jooksul isiklikult osa mitte milleski süüdi olevate rahulike kodanike massilisest hävitamisest.

1942. a. augustis komandeeriti Laak ja Gerrets kui Jägala laagri juhatajad Riiga, et omandada seal kogemusi hitlerlaste poolt areteeritud juudi rahvusest isikute massilise hävitamise alal. Seal tutvusid nad juudi geto organisatsioonilise küljega ja käisid mahalaskmiskohal, kus jälgisid, kuidas Saksa karistusallüksused spetsiaalselt valmistatud aukudes teostasid verist arveteõiendamist inimestega, ka lastele ja vanadele armu heitmata. Laak mitte ainult et jälgis, vaid laskis ka ise hukkamisele mõistetuid maha.

(I köide, lk. 79—81, 105—107;
XIII köide, lk. 18.)

Riia linna lähedal massiliste mahalaskmiste kohal käimise ja Laagi osavõtu kohta mahalaskmistest tunnistas süüalune Gerrets:

«Ma nägin augus kolme sõjaväelast, kes teostasid mahalaskmisi. Üks neist oli Riia geto komandant Krause. Peale järjekordse partii mahalaskmist vaatas ta august välja ning meid nähes hakkas meile käega lehvitama. Aleksander Laak läks augu juurde ja hakkas Krausega rääkima. Hiljem laskus Laak Krause kutsel auku. Mulle oli hästi näha kõik, mida tehti augus. Augu põhi oli kaetud laipade korraga, 15 m kaugusel asusid Laak, Krause ja veel kaks sakslast automaatidega. Nad käisid laipadel.

Aleksander Laak võttis Riia geto komandandile Krausele kuuluva automaadi ja koos kahe teise automaaturiga hakkas auku aetavaid vange maha laskma. Laak ja kaks automaaturit sundisid auku tulnud vange pikali heitma varem mahalastud laipadele näoga alla ja tulistasid automaatidest lamavatele vangidele kuklasse.

Minu nähes lasti Laagi osavõtul maha umbes 40 inimest.»

(II köide, lk. 169—170.)

Pöördunud tagasi Jägalasse, viisid Laak ja Gerrets osa vangidest, kes ehitasid Jägala laagrit, Kalevi-Liivale, kus sundisid neid valmis kaevama auku eelseisvateks mahalaskmisteks. Nende vangide hulgas oli ka natside poolt areteeritud Nõukogude kodanik R. A. Järvine, kes ülekuulatuna tunnistas:

«... Ma mäletan hästi, et augu kaevasime Kalevi-Liiva nõkku suubumise kohale künka alla, mis asub nõo lõunapoolses küljes. Auk oli suur, piklik ja väga sügav. Inimene võis seal seista püsti ja sellegipärast jääda eemalt nähtamatuks. Kolmandal päeval tuli Kalevi-Liivale Laak. Ta tuli augu juurde ja vaatas, kuidas töö läheb. Laagi kõrval augu serval seisis Eesti Julgeolekupolitsei ja SD ülem major Mere. Mere juhtis isiklikult aukude kaevamist Kalevi-Liival.»

(X köide, lk. 40, 42.)

Inimeste massilised mahalaskmised Kalevi-Liival toimusid Eesti Julgeolekupolitsei ülema major Mere otsesel korraldusel.

Jägala laagri endine valvur Anijalg tunnistas käesolevas asjas ülekuulatuna:

«... 1942. a. septembri algul kutsuti kokku kogu Jägala laagri isikuline koosseis, kelle ees esines kõnega Eesti Julgeolekupolitsei ja SD ülem major Mere isiklikult. Mina olin sellel nõupidamisel. Mere tegi meile teatavaks, et Jägala laagri personalil tuleb täita Hitleri «austav» käsk alamate rasside, eriti juutide hävitamiseks mahalaskmise teel. Seejuures Mere kutsus meid üles unustama kaastunnet mahalastavate suhtes.»

(XIII köide, lk. 116.)

Teine tunnistaja Allmäe, kes samuti teenis Jägala laagris, tunnistas:

«... Kõik massilised mahalaskmised viidi läbi Eesti Julgeolekupolitsei ülema major Mere korraldusel, kellele allus meie Jägala laager. Nende Mere korralduste vahetuiks täitjaks olid Jägala laagri ülem Aleksander Laak ja tema asetäitja Ralf Gerrets...»

(XIV köide, lk. 117.)

1942. a. 5. septembri hommikul saabus Tšehhoslovakiast Raasiku jaama eriešeloniga ligikaudu 1500 fašistide poolt areteeritud Tšehhi kodanikku. Saabunute hulgas olid enamikus naised, lapsed ja vanad.

Raasiku jaamas valis Mere Laagi ja Gerretsi kaasabil välja osa füüsiliseks tööks kõlblikke noori naisi ja mehi ning saatis nad Jägala laagrisse.

Käesolevas asjas Tšehhoslovakkia uurimisorganite poolt ülekuulatud 15 ellujäänud Jägala koonduslaagri endist vangi kinnitasid, et ešelon Tšehhoslovakkia kodanikega saabus Raasiku jaama, ja selgitasid, kuidas Eesti Julgeolekupolitsei ja SD teostasid vangide sorteerimist selles jaamas.

(I köide, lk. 83;

III köide, lk. 294;

X köide, lk. 61—63, 118—120, 130—132,

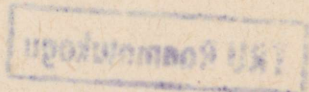
148—150, 161—164;

XI köide, lk. 5—6, 37—38, 46—47, 59, 68, 78—79, 87, 134, 141,

148—149, 157, 179—183;

XII köide, lk. 9—302;

XIII köide, lk. 1—291.)

Tunnistajana ülekuulatud Tšehhoslovakkia Sotsialistliku Vabariigi kodanik Olga Erlicherova tunnistas:

«...5. septembril peatus ešelon väikeses Raasiku raudteejaamas. Kui rong peatus, saime kohaletulnud Eesti SS ohvitseridelt käsu, et inimesed väljuksid vagunitest. ... Inimeste väljumisel vagunitest toimus kohe nende jaotamine. Elatanud mehed ja naised koos lastega rivistati üles ühele poolele, nooremad mehed ja naised teisele... Nagu meile teatavaks tehti, pidi selline inimeste jaotamine toimuma selleks, et noored mehed ja naised võiksid jaamast ära sõita veoautodel koos pagasiga, aga vanemad mehed ja naised lastega sõidaksid jaamast ära autobussidega. Jaama juures seisis tõepoolest mitu ilusat autobussi.

...Raasiku jaamast viidi meid Jägala koonduslaagrisse. See oli vana sõjaväelaager, mis koosnes mitmest äralagunenud puubarakist.

Kui mina saabusin Jägalasse, siis olid seal juba mõned tütarlapsed, kes olid sinna toodud enne mind. Päeva jooksul toodi Jägalasse ka ülejäänud tütarlapsed, arvult umbes 75 inimest. Kuidas toimus meeste laagrisse toomine, seda mina ei tea. Suurem osa meie ešelonist Jägala koonduslaagrisse ei saabunudki. Nende isikutega meie ešelonist me enam kunagi ei kohtunud...»

(XII köide, lk. 124—125.)

Süüalune Gerrets ülekuulamisel 24. oktoobril 1960. a. andis Tšehhoslovakkias saabunud ešeloni kohta järgmise tunnistuse:

«Laak, mina ja mõned valvurid sõitsid kolme autobussiga Raasiku jaama. Raasiku jaamas seisis umbes viis autobussi, mis saabusid sinna Tallinnast. Nendega sõitsid kohale umbes 40—50 politsei ja SD töötajat, kelle hulgas oli ka Eesti Julgeolekupolitsei ja SD ülem major Mere.

...Mere ja Bergman hakkasid isiklikult rääkima vangidega, küsitledes neid nende eriala kohta jne., kuid tegelikult nad otsustasid, keda vangidest maha lasta ja keda jätta laagrisse. Kui esimene autobuss sai naistega, lastega ja vanadega täis laaditud, siis Laak ja mina istusime ka sellele autobussile ning

sõitsime koos vangidega mahalaskmiskohale Kalevi-Liivale.»

(II köide, lk. 191—192.)

Üle tuhande inimese, kelle hulgas olid peamiselt lapsed, haiged ja vanad, toimetati päeva jooksul Jägala laagri valvurite ja politseitöotajate valve all autobussidega Kalevi-Liivale ja lasti maha nende kogemuste põhjal, mis Laak ja Gerrets olid omandanud Riias.

Arveteõiendamise juures viibis ka selle koletisliku kuritöö organisaator major Mere.

(I köide, lk. 83;

X köide, lk. 103—105.)

Hukkamisele määratud lasti maha selleks eriliselt ettevalmistatud augus. Kalevi-Liivale saabuvad autobussid peatusid mahalaskmiskoha ligidal. Süüalune Gerrets, kes seisis autode juures, sundis alasti võtma lapsi, naisi ja vanu, korjas neilt ära kellad, väärtesemed ja teised asjad selleks ettenähtud kohvrissse ning pärast seda saatis need inimesed tervete perekondade kaupa auku, kus nad laagri komandandi Laagi, laagri valvurite ja selleks kohalesaabunud politseinike poolt maha lasti.

Irvitades hukkamisele määratute üle, rääkis neile Gerrets pilgates, et nad peavad augus ennast puhtaks pesema ja läbima sanitaarpuhastuse. Neid, kes lahti riietusid aeglaselt, peksid Gerrets ja mahalaskmisest osavõtjad keppidega.

(I köide, lk. 198;

II köide, lk. 191.)

Jägala laagri komandandi endine autojuht Madar tunnistab ülekuulamisel järgmist:

«Ma nägin, kuidas Gerrets ja veel mingisugused ametimehed ajasid auku alasti naisi, lapsi ja rauku. Gerrets vehkis kepiga ja karjus: «Rutem, rutem!» Politsei ja SD vormis automaaturid teostasid mahalaskmist. Mõnikord tulistasid nad augus lamavate vangide pihta ülevalt augu servalt. Mõnikord olid nad ka ise augus, kus vahetus läheduses tulistasid automaatidest alasti inimeste pihta. Aleksander Laak lõpetas laskudega nende elu, kes haavatutena karjusid ja oigasid. Hirmsasti karjusid naised ja lapsed,

kui nad auku sattudes nägid seal äsja mahalastud vangide veriseid laipu; need vangid olid nähtavasti nende tuttavad. August mitte kaugel liivaseljäandikul seisis selle veresauna tegelikud korraldajad Mere ja Bergman, kes rahulikult jälgisid, kuidas nende alluvad tapsid sadade viisi mitte milleski süüdiolevaid naisi, lapsi ja rauku.»

(XIII köide, lk. 65.)

Süüalune Gerrets tunnistas selle Tšehhoslovakkias saabunud vangide sadistliku mahalaskmise kohta järgmist:

«Mahalaskmistest osavõtjatel olid käes kepid, millega nad peksid neid vange, kes riietusid lahti liiga aeglaselt.

Minust mööduvatelt vangidelt, keda auku aeti, võtsin ma ära kõrvarõngad, sõrmused ja kellad. August kostis tulistamist. Siis hakkas august kostma südantlõhestavaid karjeid ja oigeid. Autobussi juures lahtiriietuvad vangid sattusid ärevusse. Minust mööduvad vangid, keda ma paljaks riisusin, ei tahtnud auku minna. Neid hakati keppidega peksma.

Hirmsaid karjeid augus põhjustas see, et kaks eksekutsioonisalga liiget hakkasid elusatelt vangidelt enne mahalaskmist tangidega hambaid välja kiskuma.

Mahalaskmine toimus väikeste vaheaegadega terve päev kuni õhtuni. Vaheaegadel söödi ja joodi viina...»

(II köide, lk. 192—193.)

Tunnistaja Repnau, kes elas mahalaskmiskoha ligidal, tunnistas:

«Kui 1942. a. septembris läksid Kalevi-Liivale esimesed autobussid vangidega, siis kostis Kalevi-Liivalt terve päev Kaberla külasse tulistamist ja inimeste karjumist. Mina isiklikult kuulsin neid karjeid ja oigeid.»

(X köide, lk. 119.)

Selle ešeloni vangide mahalaskmise ajal juhatas Gerrets Jägala laagri vangivalvurite gruppi, kes kindlustasid mahalaskmiskoha valvet, ning pani neid postidele ja kontrollis, kuidas nad oma kohust täidavad.

Pärast mahalaskmise lõpetamist tuli Gerrets augu juurde ja surmas püstolist augus olevad ohvrid, kes endast elumärke andsid.

(II köide, lk. 190—215.)

Jägala laagri endine vangivalvur Anijalg andis ülekuulamisele selle fakti kohta järgmise seletuse:

«... Kui Purka hakkas labidaga laipadele liiva pilduma, hakkas üks mahalastuist end liigutama ja silmi liivast puhtaks pühkima. Ta surmas selle vang. Pisut kõrval, augu teises otsas, kostsid jällegi lasud. Ma nägin, et Gerrets tulistas väikesest püstolist auku, kus lamasid mahalastud...»

(XIII köide, lk. 93.)

Süüalune Gerrets ise andis selle kohta järgmise tunnistuse:

«Lõpu poole aeti vangid laipade hunnikule, mis ulatus üle augu ääre, kus nad maha lasti.

Ma läksin augu juurde, õigemini laipade hunniku juurde, kuhu kogunesid kõik sellest kuritööst osavõtjad. Kui hakati laipadele mulda peale ajama, siis kostis selle suure hunniku paljudest kohtadest oigeid. Laipade virnas kusagil keegi rääkis midagi arusaamatult. Selgus, et paljud selles laipade hunnikus veel elasid.

Ma panin oma kohvri maha ja tegin kaasasolevast püstolist FN, kaliiber 7,65 mm, kaks-kolm lasku selles suunas, kus laipade hunnikust kostis mingisugust arusaamatut rääkimist...»

(II köide, lk. 194.)

Ohtul pärast mahalaskmise lõpetamist ja augu kinniajamist toimetas süüalune Gerrets koos grupi vangivalvuritega mahalastute väärtesemed ja teised asjad Jägala laagrisse.

1942. a. septembri keskel toimetasid hitlerlased Raasiku jaama teise ešeloni, mis koosnes ligikaudu 1500 juudi rahvusest vangist Saksamaalt. Saabunute hulgas oli naisi, lapsi ja vanu. Suurem osa neist vangidest oli määratud kohesele hävitamisele. Selle kuritöö toimepanijateks olid nagu 1942. a. 5. septembrilgi Eesti Julgeolekupolitsei

ja SD ülem Mere, Jägala laagri komandant Laak, tema abi Gerrets, laagri valvurid ja politseinikud.

(I köide, lk. 84, 107;
II köide, lk. 52, 53, 217—218;
III köide, lk. 294;
XIII köide, lk. 1—291.)

Raasiku jaamas jaotasid vange Mere, Laak ja Gerrets. Ainult väike osa füüsiliselt terveid inimesi saadeti sellest ešelonist Jägala laagrisse. Üle tuhande inimese koos lastega, kaasa arvatud ka rinnalapsed, veeti autodega Kalevi-Liivale ja lasti maha.

(I köide, lk. 108;
II köide, lk. 52—53, 217—218;
III köide, lk. 237;
XIII köide, lk. 1—129.)

Viibides mahalaskmiskohal, sundis süüalune Gerrets hukkamisele määratud inimesi lahti riietuma, võttis neilt ära kuldased ja teised väärtesemed, ajas kepiga naisi, lapsi ja rauku auku mahalaskmisele ning korraldas selle verise arveteõiendamise koha valvet. Peale selle tappis Gerrets isiklikult hukkamisele määratud oma relvast.

(I köide, lk. 110;
II köide, lk. 195, 218—219;
III köide, lk. 339—341.)

Süüalune Gerrets tunnistas ülekuulamisel:

«Kalevi-Liiva nõos oli massiliseks mahalaskmiseks kõik valmis. Umbes selle koha kõrval, kus toimus esimese ešloni mahalaskmine, asus uus suur auk. Ma ei tea, kes selle kaevas. Selle asjaga tegeles nähtavasti Aleksander Laak. Nõgu oli ümber piiratud Jägala laagri valvurite poolt. Augus olid eksekutsioonisalga liikmed, augu ees seisid kahes reas julgeolekupolitsei ja SD töötajad...

Vangid, kelle hulgas oli naisi, lapsi ja rauku, võeti bussi juures alasti ning seejärel läksid nad julgeolekupolitsei ja SD töötajate rivi vahelt läbi. Keppide abil aeti vangid auku, kus nad eksekutsioonisalga liikmete ja Jägala laagri komandandi Aleksander Laagi poolt automaatidest maha lasti.

Ihualasti inimesed läksid tervete perekondadega ning lastega kätel ja käekõrval üksteist ergutades

liivaaku, kust kostis automaatide tulistamist ja surijate oigeid...»

(II köide, lk. 218—219.)

Samuti nagu 1942. a. 5. septembril Tšehhoslovakkiast saabunud vangide mahalaskmise ajal, nii ka nende inimeste massilise mahalaskmise ajal, kes saabusid ešeloniga Saksamaalt, oli süüalune Viik valves Kalevi-Liival mahalaskmiskoha ümberpiiramisel. Teise ešeloni kuuluvate inimeste mahalaskmise ajal võttis Viik isiklikult osa vangide tapmisest.

(II köide, lk. 100;

III köide, lk. 238, 276, 295, 299, 300, 355.)

Kodanike massilistel mahalaskmistel toimus üheaegselt nende paljaksröövimine Laagi, Gerretsi, Viigi ja teiste mahalaskmistest osavõtjate poolt. Paremad asjad ja väärtesemed saadeti spetsiaalselt Merele.

(I köide, lk. 155—158;

II köide, lk. 16;

III köide, lk. 300, 336, 339—341;

XII köide, lk. 9—308;

XIII köide, lk. 11—291.)

Jägala laagrisse viidud vange peeti kinni rasketes tingimustes, nad elasid talveks mittekohandatud ruumides, neid peksti süüaluse Gerretsi ja teiste Jägala laagri personali kuuluvate isikute poolt.

Jägala laagris korraldati Mere, Laagi ja Gerretsi osavõtul orgiaid joomingutega, kus tarvitati vägivalda kinipeetavate naiste suhtes, kes hiljem Kalevi-Liival maha lasti.

(II köide, lk. 18, 19, 52, 54, 89—91;

XII köide, lk. 9—302;

XIII köide, lk. 1—291.)

Asjas tunnistajana ülekuulatud Tšehhoslovakkia kodanik, endine Jägala laagri vang Herta Madlova andis käesoleva fakti kohta järgmise tunnistuse:

«Me nägime Laaki ja Gerretsit tihti joobnud olekus. Sellistel juhtudel tulid nad tütarlaste eluruumidesse, tirisid neid sealt väevõimuga endaga kaasa ja korraldasid nendega mitmesuguseid orgiaid... Need tütarlapsed, kes vastu hakkasid, viidi hiljengi ära ja laagrisse nad enam tagasi ei tulnud. Mulle

meenub, et minu kaasvang Hana Dubova keeldus mineniast Laagiga, kes ta hiljem maha laskis.»

Edasi Madlova tunnistas:

«Meeste üle irvitasid Laak ja Gerrets kõige jämedamal ja ebainimlikumal kombel. Tihti me nägime, kuidas neid peksti, sunniti seisma poolalasti pakase käes, roomama mööda maad mudas jne. Meeste jaoskonnast lahkus samuti väga palju isikuid tappidesse teadmata suunas. Nende meesisikutega, kes laagrist ära saadeti, me enam kunagi ei kohtunud. Nendesse tappidesse määramisega tegelesid Laak ja Gerrets, see oli meile teada. Seejuures aga räägiti inimestele, kes välja kutsuti, et nad saadetakse teistele töödele, mis aga tegelikult ei olnud õige, sest nad saadeti hukkamisele...»

(XII köide, lk. 33—35.)

Süstemaatiline irvitamine, ebasanitaarsed tingimused ja nälg viisid vangid nõrkemiseni.

1942.—1943. a. sügise ja talve jooksul lasti Mere korraldusel väikeste partiide kaupa maha peaaegu kõik vangid.

Mahalaskmisele määratud vangide äravedamine laagrist toimus igasugustel ettekäanel.

Nii valis Gerrets Laagi ja Mere korraldusel 1942. a. sügisel välja grupi haigeid vange, umbes 20—25 inimest. Et varjata nende inimeste tapmist teiste laagri vangide eest, vormistas ta nende fiktiivse haiglasse saatmise ja viis nad ravile saatmise ettekäändel isiklikult Kalevi-Liivale mahalaskmisele. Seal sundis Gerrets neid lahti riietuma ja ajas auku, kus nad laagri komandandi Laagi poolt maha lasti.

1942. a. novembris võeti Laagi ja Gerretsi poolt vastu otsus veel ühe vangide grupi hävitamise kohta.

Hukkamisele määratute mahalaskmisele saatmine oli näiliselt organiseeritud nii, nagu saadetakse nad töödele teise laagrisse. Umbes 25 vangi pani Gerrets isiklikult autobussi ja saatis laagri valvurite valve all mahalaskmiskohale Kalevi-Liivale, kus Laak nad maha laskis.

(I köide, lk. 85, 111, 155, 219;

II köide, lk. 245, 247, 249;

III köide, lk. 335—336;

X köide, lk. 41—42;

XIII köide, lk. 1—291.)

1943. a. märtsis hukati Eesti Julgeolekupolitsei ja SD korraldusel Kalevi-Liival umbes 25 3—5 aasta vanust mustlasrahvusest last ja niisama palju täiskasvanud mustlasi.

Uurimisega on kindlaks tehtud, et selle metsiku arvete-õiendamise kaitsetute ja mitte milleski süüdi olevate inimeste kallal panid toime Jägala laagri komandant Laak, tema abi Gerrets ja valvur Viik.

Ohvrid toodi Kalevi-Liivale kahel autol. Ühel autol olid täiskasvanud mustlased, teisel aga lapsed. Esimesena lasti maha täiskasvanud. Laagi korraldusel, kes isiklikult mustlasi maha laskis, sundis süüalune Gerrets täiskasvanud inimesi auku minema. Kui mahalaskmine oli lõpetatud, võttis Gerrets koos Viigiga ja teiste valvuritega teise autoga kohaletoodud laste kätest kinni ning jõuga tiriti nad kõik auku. Pärast seda, kui lapsed olid juba augus, lasksid Laak ja Viik, kaotanud inimlikud tunded, nad maha.

(I köide, lk. 85, 113, 153, 175—178;

II köide, lk. 66—68, 272—278;

III köide, lk. 235—240, 335—336, 339—341, 354—356;

XIII köide, lk. 122—162.)

Süüalune Gerrets tunnistas selle kuriteo kohta järgmist:

«Laak väljus autost, automaat käes, ja ütles: «Noh, kas hakkame peale?» Ma küsisin Laagilt, kas vangid tuleb alasti võtta. Laak avas auto ukse ja nähes, millistesse kaltsudesse vangid olid riidetatud, käskis neid riidest mitte lahti võtta. Vangid kuulsid seda. Naised hakkasid hüsteeriliselt appi karjuma. Kui Aleksander Laak oli juba augus, hakkasin ma autobussist vange kahe-kolme inimese kaupa augu juurde saatma. Valvurid saatsid, õigemini konvoeerisid neid augu juurde, kus Laak nad automaadist maha laskis. ... Viimaseks jäi autobussi üks elatanud, jalgadeta mustlanna. Kaks valvurit, üks neist, nagu mäletan, oli Purka, haarasid tal kätest kinni ja lohistasid augu juurde ...

... Mina sel ajal andsin käega märku teise auto juhile, kes selle peale mahalaskmiskohale lähemale sõitis ja peatas masina bussi juures. Autojuht avas autol presendi ja tegi lahti auto kasti tagaluugi. Auto pealt hüppasid maha umbes 3—5 aasta vanused lapsed. Lapsed karjusid ja nutsid külma pärast, sest

nende riietuseks oli ainult midagi pidžaama taolist. Valvurid haarasid lastel käest kinni ja tirisid nad kahekaupa auku. Viimasel kahel lapsel võtsin mina käest kinni ja viisin nad augu juurde.»

(II köide, lk. 274—275.)

Süüalune Viik tunnistas selle fakti kohta:

«Mäletan, et Gerrets viis ka kaks last augu juurde. Lapsed, samuti täiskasvanud mustlased ajas Gerrets kepiga autost välja. Mina võtsin kahel lapsel käest kinni ja viisin nad augu juurde. Sel ajal väljus Laak august ja käskis minul mahalaskmist jätkata. Mina läksin auku ja tegin automaadist mõned üksiklasud lamavate laste pihta. Kui palju lapsi ma ära tapsin või haavasin, seda ei tea öelda. Lapsed karjusid ja mul oli õudne.»

(III köide, lk. 236.)

Jägala laagri endine valvur P. T. Mälk tunnistas 8. detsembril 1960. a. ülekuulatuna selle episoodi kohta järgmist:

«... Ka mina aitasin masinat tühjendada. Mäletan, et mõned valvurid lausa pildusid lapsi liivale. Lapsed olid kaltsudes ja nutsid külma käes. Gerrets käskis valvuritel lapsed kättpidi auku viia. Lapsed lihtsalt pilluti auku. Kui auk oli täis, hakati lapsi maha laskma. Ma nägin, kuidas Aleksander Laak tulistas automaadist laste pihta. Samuti nägin, et valvur Jaan Viik tulistas automaadist laste pihta...»

(XIII köide, lk. 159.)

Kui hitlerlikele ninameestele selgeks sai, et fašistlik Saksamaa sõja kaotab, võtsid nad, kartes paljastamist, tarvitusele abinõud nende poolt Eesti territooriumil inimkonna vastu toimepandud koletislike kuritegude varjamiseks. Selle kohta, kuidas fašistid oma kuritegusid varjasid, tunnistas endine SS ja politsei ülemjuhataja Baltikumis natslik kindral Eckeln 1946. a. kohtus järgmist:

«... 1943. või 1944. a. ilmus Himmleri käsuga minu juurde SS standartenführer Plobel. Plobel ütles mulle, et ta sai Himmlerilt ülesande rakendada kogu minule alluval territooriumil vajalikud abinõud selleks, et Punaarmee pealetungimise ja selle territooriumi vallutamise juhul ei oleks võimalik üles leida neid kohti,

kuhu olid maetud juudid (jutt on massihaudadest ja nende varjamisest). Selle ülesande täitmiseks anti minu käsutusse kolm või neli SS-i komandöri ja erisalk, peale selle veel üks politseiurood. Vastavalt politseikomandörile antud korraldusele võeti laibad haudadest välja ja hävitati põletamise teel.»

(XVI köide, lk. 147.)

Uurimise käigus on kindlaks tehtud, et Eesti NSV territooriumil tegelesid Saksa okupatsioonivõimude korraldusel erisalgad mahalastud inimeste laipade väljakaevamisega massihaudadest ja nende põletamisega nii Kalevi-Liival kui ka tankitõrjekraavis Tartu lähedal.

Uurimise käigus ülekuulatud rohkearvulised tunnistajad, Kalevi-Liiva rajoonis elavad kohalikud elanikud, kinnitasid nende koletislike kuritööde jälgede hävitamise asjaolusid:

(VII köide, lk. 125—134;

X köide, lk. 105—106, 150.)

Nii ütles tunnistaja Ojala:

«... Kalevi-Liival põletati laipu ja iiveldama panev hais ning suits kandusid tuulega kuni Kadasoo küalani. Tihti me lausa uppusime sellesse suitsu, sest meie talu asub Kalevi-Liiva lähedal... Need olid väga rasked ja hirmsad päevad...»

(XI köide, lk. 38, 39.)

Kuid siiski ei õnnestunud hitlerlastel täielikult varjata nende koletislike kuritööde jälgi, mis Eesti Julgeolekupolitsei ja SD Kalevi-Liival toime panid. Seoses käesoleva asja uurimisega teostati 24. augustil 1960. a. Kalevi-Liiva nõos mitmes kohas väljakaevamisi ja ekshumatsioonil leiti inimlaipade jäänuseid (luid, pealuid). Kalevi-Liiva nõo lõunapoolse künka ligidalt 50 m² suurusel platsil leiti 1,5—2 m sügavuselt valkjashallika massi ladestumise koht, kus oli suurel hulgal juukseid. Sellest massist leiti saksa auto- maadi padruni kesti ja 9 mm kaliibriga kuule.

Nagu märkisid tunnistajad, toimusid massilised mahalaskmised 1942. a. sügisel nimelt Kalevi-Liiva lõunapoolse künka lähedal.

Eesti NSV Tervishoiu- ja sotsiaalministeeriumi kohtumeditsiiniline ekspertiis andis Kalevi-Liivalt leitud valkjashallika massi kohta arvamuse, et see on laipade lagunemise tagajärjel tekkinud rasvvaha.

Kalevi-Liiva paiksel vaatlusel ja ekshumatsiooni käigus leiti suurel hulgal väikesi põlenud luutükke. Ekspertiisi tegi kindlaks, et need on inimeste pealuude fragmendid.

(XV köide, lk. 1—68.)

Saksa fašistlike anastajate kuritegude väljaselgitamiseks ja uurimiseks moodustatud Erakorralise Riikliku Komisjoni materjalidega, samuti käesoleva asja uurimisega on kindlaks tehtud, et koos Tšehhoslovakkia ja teistest riikidest sinna kohaletoimetatud vangidega hukati Kalevi-Liival üle 5000 mitte milleski süüdi oleva NSV Liidu, Tšehhoslovakkia ja teiste riikide rahuliku kodaniku.

(XVII köide, lk. 5.)

Uurimisega on kindlaks tehtud, et Jägala koonduslaagris ja Kalevi-Liival, samuti kogu hitlerlaste poolt okupeeritud Eesti territooriumil toimepandud koletislike kuritegude üks peasüüdlasi on Eesti Julgeolekupolitsei ja SD endine ülem Mere. Sellel ametikohal oli Mere kuni 1943. a. lõpuni. Aktiivse karistustegevuse eest anti talle sturmbann-führeri auaste ja teda autasustati II järgu Raudristiga.

Eesti Julgeolekupolitsei ja SD-s teenimise ajal sai Mere saksa fašistlikelt okupantidelt eriülesandeks SS-vägede leegioni «Estland» juhtiva kaadri formeerimise. Täites seda okupantide ülesannet, tegeles Mere ohvitseride värbamisega ja esines raadios fašistlike kõnedega, milles ta kutsus üles vabatahtlikult Saksa armeesse astuma.

1943. a. lõpul viidi Mere üle Julgeolekupolitsei ja SD reservi ning komandeeriti erivolinikuna SS-vägede leegioni «Estland», kus ta täitis Eesti Omavalitsuse eriülesandeid. Pärast saksa okupantide väljakihutamist Eesti territooriumilt hakkas Mere end varjama ja oli Nõukogude Liidu uurimisorganite poolt pikemat aega tagaotsitav.

1946. a. mais kuulutati Mere sõjaroimarina tagaotsitavaks ka Saksamaal asuvate Ameerika okupatsioonivägede peastaabi poolt.

Hiljem sai teatavaks, et Mere elab Inglismaal vabaduses.

(VII köide, lk. 125—134;

X köide, lk. 105—106, 150.)

30. oktoobril 1943. a. NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Suurbritannia poolt allakirjutatud deklaratsiooni «Hitlerlaste vastutusest toimepandud metsikuste eest» ja Ühi-

nenud Rahvaste Organisatsiooni Peaassamblee 1946. a. 13. veebruari resolutsiooni alusel, mis näeb ette sõjaroimariite väljaandmist ja karistamist, tõstis Nõukogude valitsus oma noodis 9. novembrist 1960. a. Suurbritannia valitsusele küsimuse sõjaroimar Mere Nõukogude võimuorganitele väljaandmise kohta tema kohtu alla andmiseks.

Seoses sellega, et Suurbritannia valitsus ei andnud pikema aja jooksul vastust, esitas NSV Liidu Välisministeerium oma noodis 20. jaanuarist 1961. a. Suurbritannia saatkonnale järelepärimise selle kohta, missugused abinõud on Inglise valitsuse poolt tarvitusele võetud sõjaroimar Mere üleandmiseks Nõukogude võimuorganitele.

Seda fakti, et Inglise võimud seniajani ei ole Meret välja andnud Nõukogude õigusemõistmise organitele, ei saa vaadelda teisiti kui sõjaroimari varjamist Inglismaa valitsuse poolt ja ühtlasi tema poolt endale võetud kohustuse — anda välja sõjaroimarid ja võtta nad vastutusele — rikkumist.

Raskete kuritegude toimepanemises on Mere kui poliitilise politsei ning julgeolekupolitsei ja SD ülem täielikult paljastatud uurimise käigus kogutud julgeolekupolitsei ja SD algdokumentidega (käskkirjad, direktiivid ja muud dokumendid) ja seletustega, mida andsid tunnistajad J. M. Palm, A. M. Laur, A. D. Kõva, K. J. Pikk, P. J. Sillandi, H. H. Ant (Anton), E. I. Kaunsaar, R. H. Sammalikivi, V. H. Tulnola, E. J. Meos, J. H. Ranne, M. O. Rajuri, A. J. Mihkli, J. J. Tamm, E. J. Ehavere, A. A. Raidla, P. F. Toone, N. K. Jehe, P. P. Kurovski, T. O. Lume, G. H. Tint ja J. J. Lääts.

Tapmiste organisaatorina Jägala laagris on Mere paljastatud seletustega, mida andsid tunnistajad P. T. Mälk, A. J. Madar, M. P. Allmäe, F. E. Anijalg, H. K. Soomets, E. V. Liiv, G. G. Viies, K. J. Asmer, A. A. Sillo, N. B. David, K. A. Treufeld, süüalused R. H. Gerrets ja J. J. Viik, ning uurimise käigus Jägala laagri osas kogutud dokumentaal- ja asitõenditega.

Seoses TASS-i poolt materjalide avaldamisega endise Jägala natsliku koonduslaagri komandandi Laagi kuritegevuse kohta ja tema paljastamisega massilistes tapmistes Nõukogude Liidu ning maailma üldsuse ees lõpetas Laak 6. septembril 1960. a. oma elu enesetapmisega Winnipegi linnas (Kanada), kuhu ta oli peitu pugenud, kartes vastu-

tust toimepandud kuritegude eest. Seepärast on kriminaaljälitus süüaluse surma tõttu Laagi suhtes lõpetatud.

(IV köide, lk. 83—84.)

Süüalune R. H. Gerrets tunnistas end ülekuulamisel temale esitatud süüdistuses süüdi.

(II köide, lk. 126—281.)

Gerrets kui üks Jägala laagri juhte ja selle laagri vangide massilistest mahalaskmistest osavõtja Kalevi-Liival on täielikult paljastatud seletustega, mida andsid tunnistajad P. T. Mälk, F. E. Anijalg, A. J. Madar, A. J. Tärno, T. O. Lumi, H. K. Soomets, M. P. Allmäe, K. A. Treufeld, E. V. Liiv, R. A. Oiso, N. B. David, K. J. Asmer, J. M. Aaman, H. K. Rääk, R. I. Peskman, N. K. Gerrets, E. Munkova, H. Freundova, F. Brennerova, E. Žampachova, O. Erlicherova, H. Madlova, M. Mašova, H. Neumannova, M. Silhava, H. Panyrkova, R. Kopečkova, A. Meisnerova, H. Ružitskova, H. Klenkova, J. Adamova, süüalune J. J. Viik, varem süüdimõistetud K. A. Rääk, A. G. Viirnum, ning asjas kogutud dokumentaal- ja asitõenditega.

Süüalune Viik teenis enne Jägala laagri teenistusse astumist 1941. a. oktoobrist alates vabatahtlikult Saksa armee piirivalveüksuses, mille koosseisus ta võttis osa haaran-guist Punaarmee vastu Naissaarel. 1942. a. augustis astus Viik vabatahtlikult Eesti Julgeolekupolitsei ja SD eriroodu koosseisu Tallinnas. 1942. a. 3. septembrist kuni 1943. a. aprillini teenis Viik Jägala koonduslaagris valvurina.

1943. a. aprillist kuni 1943. a. oktoobrini oli Viik Eesti Julgeolekupolitsei ja SD käsutuses, olles selle politseihoone valves. 1943. a. juunis-juulis oli ta kuu aega karistussalgas (Jagdkommando), mis tegutses Leningradi oblastis.

1943. a. oktoobrist kuni 1944. a. septembrini teenis Viik valvurina Vasalemma-Murru koonduslaagris, kus peeti poliitvangidena kinni Nõukogude kodanikke.

1944. a. 7. augustil Eesti Julgeolekupolitseis ja SD-s teenimise ajal sai Viik teada J. Kajari asukohast, kes oli tulnud lennukil Nõukogude sõjaväejuhatuse ülesandel fašistide poolt okupeeritud Eesti NSV territooriumile. Viik teatas sellest julgeolekupolitsei ja SD organitele, mistõttu Nõukogude langevarjur J. Kajari 18. augustil 1944. a. Saksa võimude poolt areteeriti.

1944. a. septembris viibis Kajari vahi all Tallinna vanglas. Tema edaspidine saatus on teadmata.

(III köide, lk. 3—289.)

24. juulil 1946. a. mõisteti Viik okupantide käsilasena sõjatribunali otsusega süüdi ja teda karistati 10-aastase vabadusekaotusega. Kuid tookord polnud teada, et ta teenis Jägala koonduslaagris valvurina ja võttis isiklikult osa süütute inimeste tapmisest, mistõttu see kohtuotsus 29. septembril 1960. a. uute asjaolude ilmsikstuleku tõttu Eesti NSV Ülemkohtu poolt tühistati ja kriminaalasi saadeti täiendavale uurimisele.

Süüalune J. J. Viik tunnistas ennast ülekuulamisel temale esitatud süüdistuses süüdi.

(III köide, lk. 274—279.)

Tapmiste toimepanemises ja muus karistustegevuses on Viik täielikult paljastatud seletustega, mida andsid tunnistajad P. T. Mälk, F. E. Anijalg, K. J. Asmer, E. V. Liiv, R. A. Oiso, J. M. Aaman, M. P. Allmäe, K. A. Treufeld, E. J. Maltsaar, H. K. Viiek, E. P. Kaun, O. M. Kajari, A. A. Kaldver, I. A. Talling, süüalune R. H. Gerrets, varem süüdimõistetu K. A. Rääk ning asjas kogutud dokumentaal- ja asitõenditega.

Materjalid välismaale põgenenud Viksi ja Eelnurme kuritegeliku tegevuse kohta, kes käesolevas asjas süüalusena vastutusele võeti, on eraldatud erimenetlusse kogu nende kuritegeliku tegevuse põhjalikuks väljaselgitamiseks.

(IV köide, lk. 86—91.)

Ülaltoodu alusel S Ü Ü D I S T A T A K S E:

1. **MERE**'t (Martson), Ain-Ervin Johani p., sünd. 1903. a. ENSV-s endise Pärnu maakonna Vändra vallas, eestlane, abielus, kõrgema sõjaväelise haridusega, elab Inglismaal Leicesteri linnas Mere-Road 180,

selles, et

teenides Nõukogude armees, reetis kodumaa ja võttes kaasa 180. laskurdiviisi staabi dokumendid, läks 28. juunil 1941. a. üle vaenlase poolele, kus astus sõjaväelisse fašistlikku organisatsiooni Omakaitse ja hiljem, 1941. a. oktoobris, saksa fašistlike anastajate poolt loodud politseisse, kus

1941. a. 8. detsembril asus poliitilise politsei ülema ametikohale, mis 1942. a. mais reorganiseeriti Eesti Julgeolekupolitseiks ja SD-ks.

Eesti Julgeolekupolitsei ja SD ülemana fašistide poolt okupeeritud Eestis juhtis karistustegevust kõigis Eesti politseiorganites, kes teostasid ennenägematut terrorit ja omavoli kohalike elanike suhtes.

Juhtis mitmesuguste koonduslaagrite ja teiste kinnipidamiskohtade laialdast võrku, milledes ebainimlikes tingimustes peeti kinni kümneid tuhandeid süütuid inimesi.

Organiseeris kogu Eesti territooriumil mitte milleski süüdi olevate Nõukogude kodanike hävitamist.

1942. a. augustis moodustas Jägala koonduslaagri ja ajavahemikus 1942—1943 organiseeris Kalevi-Liival Tšehhoslovakiast, Saksamaalt, Poolast ja teistest Euroopa riikidest kohaletoodud juudi rahvusest kodanike massilisi tapmisi, kellele varandus omastati.

On süüdi tuhandete rahulike elanike ja sõjaväelaste hävitamises.

Julgeolekupolitseis ja SD-s teenimise ajal tegeles SS leegioni «Estland» juhtivate kaadrite komplekteerimisega. 1943. a. lõpul komandeeriti erivolinikuna SS leegioni «Estland».

Aktiivse karistustegevuse eest sai sturmbannführeri auastme ja teda autasustati II järgu Raudristiga, —

see tähendab, pani toime kuriteo, mis on ette nähtud NSV Liidu 1958. a. 25. detsembriseaduse «Kriminaalvastutuse kohta riiklike kuritegude eest» §-s 1.

2. **GERRETS'**it, Ralf Helmari p., sünd. 1905. a., sünnikoht ENSV, Tallinn, eestlane, NSV Liidu kodanik, parteitu, keskharidusega, karistamata, kuni aresteerimiseni töötas Tartu Tuberkuloosihaiaglas majandusjuhatajana, elas ENSV-s Tartu rajoonis, Lemmatsi k/n.,

selles, et

jäädes elama Saksa fašistlike vägede poolt okupeeritud Eesti territooriumile, reetis kodumaa, astus vabatahtlikult sõjaväelisse fašistlikku natsionalistlikku organisatsiooni Omakaitse, kus teenis selle organisatsiooni Läänemaa staabi sekretärina kuni 1942. a.

1942. a. suvel läks Omakaitsest üle Eesti Julgeoleku-

politsei ja SD teenistusse, kus määrati Jägala koonduslaagri komandandi abiks, milline koonduslaager loodi juudi rahvusest isikute hävitamiseks. 1942. a. augustis saadeti inimeste hukkamiseks vajalike kogemuste saamiseks Riiga, kus tutvus getoga ja käis massiliste mahalaskmiste kohas.

Jägala laagri komandandi abina võttis 5. septembril 1942. a. osa Tšehhoslovakiast kohaletoodud vangide massilisest mahalaskmisest Kalevi-Liival, võttis ära ohvritelt väärtasjad, saatis hukkamisele määratud auku, kus toimus mahalaskmine. Pärast massilise mahalaskmise lõpetamist surmas püstolist haavatuid, kes andsid elumärke.

1942. a. septembri keskel võttis Kalevi-Liival osa vangide massilisest mahalaskmisest, kes olid saabunud eriešeloniga Berliinist, sundis inimesi lahti riietuma, võttis neilt ära väärtasjad ja saatis hukkamisele määratud auku, kus toimus mahalaskmine. Selle mahalaskmise ajal läks ka ise auku ja võttis isiklikult osa inimeste tapmisest.

1942.—1943. a. saatis isiklikult vangide gruppe Jägala laagrist Kalevi-Liivale mahalaskmisele. Selle grupi inimeste mahalaskmise ajal võttis neid riidest lahti ja saatis auku.

1943. a. märtsis võttis Kalevi-Liival osa umbes 50 inimesest koosneva mustlaste grupi tapmisest, kelle hulgas oli umbes 25 3—5-aastast last. Selle grupi mahalaskmisel saatis täiskasvanud mustlasi auku, lapsi aga tiris sinna, kus toimus nende kallal verine arveteõiendamine.

Olles Jägala laagri komandandi abiks, tegeles vangide peksmise ja mõnitamisega, omastas nende asju ja juhtis laagri valveteenistust.

1943. a. sügisest kuni 1944. a. septembrini töötas Tallinna Keskvanglas, —

see tähendab, pani toime kuriteo, mis on ette nähtud NSV Liidu 1958. a. 25. detsembri seaduse «Kriminaalvastutuse kohta riiklike kuritegude eest» §-s 1.

3. **VIHK'i**, Jaan Jaani p., sünd. 1916. a., sünnikoht ENSV, Keila rajoon, Vasalemma k/n., Aruküla küla, eestlane, parteitu, NSV Liidu kodanik, abielus, 6-klassilise haridusega, karistatud 1946. a. sõjatribunali poolt 10-aastase vabadusekaotusega, kohtuotsus on tühistatud seoses käesoleva asjaga,

kuni areteerimiseni töötas Akmolinski Ehitustrustis lukksepana, elas Akmolinskis, M. Mamedovi tn. 16,

selles, et

jäädes elama Saksa fašistlike vägede poolt okupeeritud Eesti NSV territooriumile, astus 1941. a. oktoobris vabatahtlikult Saksa armee vägede piirivalve teenistusse, kus teenis kuni 1942. a. augustini. 1942. a. septembris astus vabatahtlikult Eesti Julgeolekupolitsei ja SD teenistusse ning määrati Jägala laagri valvuriks.

Selle laagri valvurina käis 1942. a. sügisel kahel korral Kalevi-Liival, kus võttis osa juudi rahvusest isikute massilistest mahalaskmistest, oli oma ülemuste korraldusel valves ohvrite ja mahalaskmiskoha piiramisel. Ühel mahalaskmise ajal läks auku ja tulistas isiklikult automaadist vange.

1943. a. märtsis võttis osa umbes 50 inimesest koosneva mustlaste grupi mahalaskmisest, kelle hulgas oli umbes 25 3—5-aastast last. Seejuures laskis isiklikult automaadist maha lapsi.

Jägala laagris teenimise ajal tegeles Viik mahalastute riiete ja asjade omastamisega.

1943. a. juunis-juulis oli karistussalga koosseisus Lenigradi oblasti territooriumil.

1943. a. oktoobrist kuni 1944. a. septembrini teenis valvurina Vasalenma-Murru koonduslaagris, kus peeti kinni okupantide poolt areteeritud Nõukogude kodanikke.

1944. a. augustis andis julgeolekupolitseile välja Nõukogude langevarjuri Kajari, kes areteeriti, —

see tähendab, pani toime kuriteo, mis on ette nähtud NSV Liidu 1958. a. 25. detsembri seaduse «Kriminaalvastutuse kohta riiklike kuritegude eest» §-s 1.

Lugedes käesolevas asjas uurimise lõpetatuks ja kogutud tõendid süüaluste kohtu alla andmiseks küllaldaseks ning rakendades kriminaalprotsessi koodeksi § 208, saata kriminaalasi Mere, Gerretsi ja Viigi süüdistuses Eesti NSV prokurörile kohtualluvusse saatmiseks.

Süüdistuskokkuvõte on koostatud Tallinnas 2. veebruaril 1961. a.

**ENSV Ministrite Nõukogu juures asuva
Riikliku Julgeoleku Komitee Esimees
polkovnik I. KARPOV**

ОБВИНИТЕЛЬНОЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ

по уголовному делу по обвинению МЕРЕ
(он же Мартсон) Айн-Эрвина Иохановича,
ГЕРРЕТСА Ральфа Хельмаровича и
ВИЙКА Яна Яновича.

На эстонском языке.

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

*

Ladumisele antud 25. II 1961. Trükkimisele
antud 1. III 1961. Paber 54×84, 1/16. Trüki-
poognaid 2,25. Formaadile 60×92 kohaldatud
trükipoognaid 1,85. Arvutuspoognaid 1,91.
Tiraaž 6000. MB-01116. Tellimise nr. 1435.
Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk tn. 2.

Һинд 4 коп.

4 kop.

ARH
A-23626

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00366673 4